

УДК 336.6

DOI <https://doi.org/10.32840/1813-3401.2021.1.8>

М. В. Куницька-Іляш

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки підприємства,
інновацій та дорадництва в АПК імені І. В. Поповича
Львівського національного університету ветеринарної медицини
та біотехнологій імені С. З. Ґжицького

СТРУКТУРНО-СИСТЕМНІ ПОЛОЖЕННЯ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВОЮ БЕЗПЕКОЮ ГАЛУЗЕЙ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Доведено, що фінансова безпека традиційно вважається провідною з-поміж інших складових економічної безпеки соціально-економічних систем. У міру таких припущень виокремлено важливість огляду різних рівнів фінансової безпеки, де основні пропозиції зроблено стосовно структурно-системних положень фінансової безпеки на галузевому рівні. Управління фінансовою безпекою галузі представлено стосовно обґрунтування зв'язків та засобів взаємодії з системами вищих та нижчих порядків, а також вибудування внутрішньої структури та системи елементів, організації їхньої взаємодії для формування унікальних властивостей і дієздатності системи. До складових управління фінансовою безпекою галузі уналежнюємо: 1) формування організаційно-управлінської структури (суб'єкти, об'єкти тощо); 2) ідентифікація стратегічних і тактичних орієнтирів (стратегії, програми, плани, моніторинги); 3) впровадження системи економічних стимулів і підтримки (бюджетної, інвестиційної, кредитної, інноваційної, інфраструктурної, маркетингової тощо); 4) інформаційно-аналітичне спостереження та контроль; 5) задіяння інструментарію регулювання (методів, механізмів, інструментів, засобів). При побудові системи управління фінансовою безпекою галузі доведено необхідність використання широкого та, що важливіше – достатнього набору інструментів, при цьому ефективність кожного з них може змінюватися в міру динаміки стану фінансової безпеки галузі та умов її забезпечення. Генеральною метою функціонування системи управління фінансовою безпекою галузі є реалізація фінансових інтересів її суб'єктів, що стратегічно зводяться до належного фінансового стану й ефективності фінансово-господарської діяльності суб'єктів господарювання, що утворюють галузь, їх капіталізації, а також реалізації фінансово-економічного потенціалу галузі в системі національного господарства, локалізації й нейтралізації фінансових ризиків і загроз домогосподарств, бізнесу та галузевої системи. Власне, ці характеристики більшою мірою визначають структурно-системні положення управління фінансовою безпекою галузей національної економіки.

Ключові слова: фінансова безпека галузі, національна економіка, управління, забезпечення, державна політика.

Постановка проблеми. Фінанси значною мірою опосередковують відносини між економічними агентами як усередині галузі, так і в зовнішньому середовищі; забезпечують розподіл ресурсів, контроль їх використання, капіталізацію як одну з головних умов підприємницької діяльності; слугують безпосереднім ресурсом обслуговування управління всіма іншими складовими економічної безпеки розвитку галузевих систем.

Отож увага до питань управління забезпеченням фінансової безпеки галузі має бути максимально високою. Утім, існує й тісна залеж-

ність фінансової безпеки галузі від фінансової безпеки підприємств, що її утворюють, з одного боку, та фінансової безпеки держави, з іншого боку. Задовільний та стабільний фінансово-економічний стан суб'єктів бізнесу, власне, слугує достатньою характеристикою й фінансової стійкості галузевої системи. Проте функції держави передбачають не лише створення економіко-правових та інших умов господарювання, регулювання економічних відносин й процесів, але й підтримку і стимулювання розвитку тих чи інших сфер, секторів економіки, видів економічної діяльності. Для такої повномасштабної місії

вона потребує достатнього фінансового забезпечення, комплексною характеристикою якого зокрема є фінансова безпека держави.

Згадані аргументи наводять на висновок, що спочатку – під час обґрунтування методичних характеристик, а надалі – під час розвитку теоретико-прикладних положень щодо системи управління фінансовою безпекою галузей економіки слід передусім опиратися на підходи в царині безпеки, які визначають елементний склад системи управління, а також змістовну характеристику відповідних елементів зі забезпечення безпеки підприємства (групи підприємств) та держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідження системи управління фінансовою безпекою стосуються виділення її складових елементів (суб'єктів, об'єктів, методів, функцій, механізмів, інструментів), за якими й відбуваються всі процедури забезпечення необхідного рівня фінансової безпеки. Особливо актуально визначитися з особливостями забезпечення фінансової безпеки на кожному із рівнів економіки, зокрема на галузевому рівні. Такими питаннями займалися Я. Березівський, З. Варналій, Т. Васильців, В. Загарій, А. Збарська, В. Збарський, О. Кліпкова, О. Колодізєв, В. Ліпкан, Р. Лупак, Н. Міценко, І. Міщук, Г. Новицький, А. Середіна, Г. Смоквіна, А. Сухоруков, Н. Юрків та інші науковці. Втім, у міру швидкого зростання глобалізації змінюються системні та структурні характеристики управління фінансовою безпекою галузі, що передбачає здійснення відповідних досліджень у цій сфері.

Мета статті полягає у теоретичному обґрунтуванні та розробці практичних рекомендацій щодо формування структури системи управління фінансовою безпекою галузей національної економіки.

Виклад основного матеріалу. Управління фінансовою безпекою передбачає здійснення регуляторних заходів, що враховують низку особливостей національної економіки. Так, на думку А. Сухорукова, управління безпекою потрібно тлумачити як діяльність органів влади, що покликані визначити, а надалі – досягти мети, цілей та завдань державної політики з реалізації національних інтересів. У відповідності до того чи іншого рівня або функціональної сфери визначаються властиві їм інтереси. До елементів системи менеджменту безпеки науковець відносить суб'єктів (державні структури, бізнес-одиниці, організації громадянського

суспільства), інституційно-правове забезпечення, механізми політики, інформаційно-аналітичне, методологічне, фінансове, кадрове та наукове забезпечення [1, с. 551–553].

Запропонований підхід досить аргументований, утім, він більшою мірою відповідає такій характеристиці, як «державна політика забезпечення безпеки». Адже класично управлінням називають процес (зауважимо: постійно діючий) впливу одного суб'єкта на іншого (наприклад, на мікрорівні – керівників на підлеглих) для забезпечення або зміни його поведінки. Коли ж ідеться про систему управління, це передбачає вибудування певної конфігурації взаємопов'язаних між собою елементів, взаємодія яких дозволяє створити певний унікальний вплив на середовище, в межах якого актуалізуються чинники скерування тих, чи інших процесів у необхідне русло.

Т. Васильців та Р. Лупак до елементів системи управління макрорівневими безпековими категоріями відносять систему суб'єктів (причому не лише органи влади, але й суб'єкти господарювання, колективні представники громадянського суспільства та суб'єктів бізнесу тощо), відповідних об'єктів – узгоджених між собою фінансово-економічних інтересів, регулюючий блок (мета, цілі, завдання, функції, принципи, стратегія та політика, інструментарій управління), нормативно-правову основу, засоби забезпечення та контролю функціонування системи управління безпекою [2, с. 26–28]. Тобто в цьому випадку акцентується саме формування постійно чинної системи управління безпековими процесами, а також деталізовано розписується інструментальна компонента її забезпечення [3, с. 90–101]. Тож більшої уваги потребує так звана методико-прикладна сторона справи. Йдеться про особливості методів, механізмів, інструментів та засобів регулювання.

З іншого боку, цікавим можна вважати метод, під час застосування якого система управління фінансовою безпекою держави розглядається з так званої державницької позиції [4, с. 392–395; 5, с. 825–836]. Зазначається, що це діяльність органів державного управління, яка орієнтується на зміцнення фінансової безпеки і реалізується за напрямками: планування і втілення сукупності заходів із нівелювання та недопущення ризиків і загроз функціонування держави та її економіки у фінансовій сфері; ідентифікація факту та міри відхилення параметрів і показників розвитку фінансової системи

від граничних та/чи порогових значень; якісна державна регуляторна політика в питанні попередньої експертизи всіх НПА на предмет їхньої відповідності національним фінансовим інтересам, а також відсутності генерування ризиків і загроз у фінансовій сфері; оцінювання ефективності прийнятих рішень щодо запобігання фінансовим викликам безпеки держави.

Аспект державницького підходу криється у баченні суб'єктами політики управління фінансовою безпекою держави переважно органів державної влади – Верховної Ради України, Президента України, РНБО України (зокрема Міжвідомчої комісії з питань фінансової безпеки), Кабінету Міністрів України, органів виконавчої влади, Рахункової палати України, НБУ, місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування, судів загальної юрисдикції, включно з громадянами України.

Безперечно, такий підхід дещо вибірковий, передусім через неврахування у складі елементів-суб'єктів представників мікрорівня, де формуються фінансові результати господарювання, що трансформуються у капітал та фінансові активи.

Інший дискусійний аспект – це певною мірою обмежене коло напрямів діяльності у сфері управління фінансовою безпекою держави. На наш погляд, їхній склад мав би бути ширшим та, щонайменше, визначатися на кожному з рівнів управління фінансовою безпекою. Якщо йдеться про керування фінансовою безпекою галузі, називаємо такі його ступені: галузевий, галузево-територіальний (галузево-регіональний), асоціативно-колегіальний (бізнес-асоціації, різного типу об'єднання підприємств, секторальні групи), мікрорівневий, нанорівневий [6, с. 17–23].

Утім, привертає до себе увагу вельми цікавий та концептуально-прикладний аспект поділу векторів управління фінансовою безпекою на, по-перше, функціональний (у відповідності до функціонально-структурних складових фінансової безпеки (бюджетної, грошово-кредитної, валютної, боргової, безпеки страхового та фондового ринків)) та, по-друге, організаційно-управлінський (стосовно рівнів організації системи управління фінансовою безпекою в державі) [4, с. 386; 7, с. 320–330]. Перевагою такого способу організаційної побудови системи управління, вочевидь, є її бачення у вигляді матриці елементів на різних рівнях за всіма компонентними ознаками безпеки.

Продовжуючи характеристику ряду результатів досліджень щодо особливостей побудови системи управління фінансовою безпекою, зауважимо, що не може бути єдиного підходу до формування системи управління безпековими категоріями [8, с. 24–41]. Адже безпека – далеко не статична категорія. Її чітко виокремлює високий динамізм як внутрішнього, так і зовнішнього середовища та, що ще важливіше – поведінковий характер суб'єктів, від дій яких залежить безпека, а також суб'єктів, на яких чиниться управлінський вплив з метою забезпечення їхньої раціональної поведінки [9, с. 19–25]. Значною мірою погоджуючись із такими висновками, потрібно доповнити, що важливим і невід'ємним аспектом системи управління фінансовою безпекою галузі стають сфери та чинники, які, власне, визначають такі умови, а саме інституційні (правові, організаційні, ментальні), організаційні, економічні, інформаційні, суспільно-психологічні тощо. [10, с. 117–123].

Зазначимо, що при вибудуванні системи управління безпекою слід враховувати, по-перше, умови конкретної ситуації, яка складається на відповідний момент та визначає мотиви поведінки тих чи інших суб'єктів; по-друге, те, що потенціал захищеності реалізується повною мірою лише при узгодженні таких аспектів: «норми», «цінності», «умови»; по-третє, те, що саме коригування умов і слугує шляхом до якісного управління безпекою [11, с. 88–93].

Зокрема, як зазначається у [12, с. 70–71], стрижневими аспектами проблематики управління категоріями безпеки є: 1) процес забезпечення (з просторовими і часовими межами); 2) складові та їхні зв'язки зі внутрішнім і зовнішнім середовищем; 3) відносини між елементами системи; 4) склад суб'єктів управління; 5) методи регулювання та впливу; 6) засоби керування.

Окрім того, додається, що невід'ємними властивостями системи управління у сфері безпеки є мультисистемний характер, організаційне проектування структури, фіксація зон відповідальності на кожному рівні за кожним зі суб'єктів, наявність інформаційно-аналітичного забезпечення менеджменту, безперервність процесу управління, наявність достатньої за чисельністю і за охопленням функціонально-структурних аспектів нормативно-правових актів та іншого інституційного забезпечення функціонування системи управління.

Рис. 1. Структура системи управління фінансовою безпекою галузей національної економіки

3. Варналій до стрижневих аспектів формування системи управління системою безпеки уналежнює інституційне забезпечення, органи державної влади та управління, механізми контролю, організаційну систему та функції управління, а також критеріальні оцінки стану безпеки [13, с. 569–572]. Хоча зазначений перелік і дещо неповний, але він певною мірою дозволяє розвинути елементний склад системи управління фінансовою безпекою галузі, наприклад, доповнивши його засобами контролю та критеріями оцінки якості менеджменту і ефективності реалізованих заходів у сфері забезпечення фінансової безпеки.

Щодо мікрорівня, то такий цілісний каркас утворюють здебільшого наступні елементи: 1) інформаційно-аналітичне та нормативно-методичне забезпечення оцінювання фінансової безпеки; стратегія та тактика управління; 2) цілі, функції, принципи, методи управління; організаційна структура, що їх поєднує та дозволяє утворювати необхідну конфігурацію керівних механізмів і інструментів; 3) засоби, методи і заходи; 4) суб'єкти (оргструктура управління безпекою), об'єкти, функції управління, фінансові важелі та інструменти; 5) організаційно-методичне, нормативно-правове, фінансове та інформаційне забезпечення організаційної системи і структури управління фінансовою безпекою суб'єкта бізнесу; 6) суб'єкти керування, об'єкти впливу, функції, фінансові методи, важелі, мета, предмет управління, управлінські процеси (передусім у сферах фінансів, інвестиційної та виробничо-господарської діяльності); 7) мета і критерії її реалізації, чинники, способи та методи менеджменту, ресурсне забезпечення, структура бізнесу та бізнес-процесів; 8) суб'єкти, об'єкти, методи, важелі, інструменти, цілі, принципи, завдання, функції, фактори, забезпечувальні підсистеми; 9) суб'єкти, об'єкти, мета, цілі та завдання, цільова та функціональна підсистеми, підсистема забезпечення [14; 15, с. 30–35; 16, с. 85–92; 17, с. 89–96; 18, с. 147–162].

Відповідно до визначених постулатів система управління фінансовою безпекою галузі набуває вигляду як на рис. 1.

Висновки і пропозиції. Відповідно до визначених постулатів системи управління фінансовою безпекою галузі логічними видаються такі висновки:

1) система управління фінансовою безпекою галузі не може розглядатися ізольовано без урахування її як елемента, що визначається

впливом систем вищого порядку (економічної та фінансової безпеки держави), а також такої, що має відношення до особливостей побудови і способу функціонування систем нижчого порядку (фінансово-економічної безпеки підприємств та організацій галузі);

2) система управління фінансовою безпекою галузі є управлінською системою, отже, її базисними характеристиками є постійно чинний характер; підпорядкованість меті, стратегічним і тактичним завданням функціонування та розвитку галузі і її фінансової системи; дотримання принципів; паритетна реалізація функцій управління; формування елементів та зв'язків між ними, які забезпечують необхідні унікальні властивості системи;

3) система управління фінансовою безпекою галузі має власні постійні та змінні компоненти; до перших відносяться елементи організаційно-управлінської структури та частково сукупність стратегічно-планових документів, нормативно-методичного забезпечення її аналізування та моніторингу; до других – застосовувані економічні стимули та засоби інструментарію регулювання.

Список використаної літератури:

1. Система економічної безпеки держави / під заг. ред. А. І. Сухорукова ; Нац. ін-т проблем міжнар. безпеки. Київ : ВД «Стилос», 2009. 685 с.
2. Механізми та функціонально-структурні інструменти забезпечення конкурентоспроможності національної економіки в умовах сучасних загроз економічної безпеки : монографія / за ред. Васильців Т. Г., Лупака Р. Л. – Львів : Видавництво ННБК «АТБ», 2019. 552 с.
3. Васильців Т. Г., Юрків Н. Я., Лупак Р. Л. Інституційне забезпечення розширення фінансових можливостей підприємств промисловості та АПК на регіональному рівні. *Фінанси України*. 2012. № 3. С. 90–101.
4. Колодізев О. М., Середіна А. В. Державна система управління фінансовою безпекою України та правові засади її функціонування. *Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України*. 2010. Т. 30. С. 383–398.
5. Berezivskiy Y., Zbarsky V., Zbarska A. Integral evaluation as the basis of analytical support for managing the competitiveness of socially-oriented retailers. *Accounting*. 2021. № 7(4). P. 825–836.
6. Куницька-Іляш М. В., Березівський Я. П. Концептуально-методичні підходи до ідентифікації типологічних та логічно-структурних характеристик пріоритетних галузей економіки. *Бізнес Інформ*. 2021. № 4. С. 17–23.

7. Vasylytsiv T. G., Klipkova O. I., Lupak R. L., Mitsenko N. G., Mishchuk I. P. Monetary and financial policy of Ukraine: theoretical-empirical connections and priorities of state regulation. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*. 2019. Vol. 4. № 31. P. 320–330.
8. Лупак Р. Л. Державна політика імпортозаміщення в системі забезпечення економічної безпеки України: пріоритети та інструменти реалізації : монографія. Львів : Вид-во ННБК «АТБ», 2018. 527 с.
9. Васильчак С. В., Куницька-Іляш М. В., Дубина М. Р. Використання криптовалют в сучасних економічних системах України: перспективи та ризики. *Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій. Серія «Економічні науки»*, 2017. Том 19. Вип. 76. С. 19–25.
10. Lupak R. L., Kuniyska-Iliash M. V. Conceptual Relationships between the Systems of Ensuring the Economic Security of the State and the Implementation of the State Policy of Import Substitution. *Problemy Ekonomiky*. 2017. № 2. P. 117–123.
11. Новицький Г. В. Теоретико-правові основи забезпечення національної безпеки України : монографія. Київ : Інтертехнологія, 2008. 496 с.
12. Економічна безпека : навч. посіб. / за ред. З. С. Варналія. Київ : Знання, 2009. 647 с.
13. Ліпкан В. А. Національна безпека України : навч. посіб. / В. А. Ліпкан. Київ : Кондор, 2008. 552 с.
14. Загарій В. П. Ключові характеристики фінансової безпеки як системи. *Ефективна економіка* : електрон. наук. фахове вид. 2014. № 3. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2838>.
15. Смоквіна Г. А. Фінансова безпека як стратегічна складова економічної безпеки України. *Економіка: реалії часу*. 2014. № 3(13). С. 30–35.
16. Турхан Х. О. Механізм забезпечення фінансової безпеки машинобудівних підприємств. *Наукові записки Української академії друкарства*. 2013. № 4. С. 85–92.
17. Тимошенко К. С. Структура механізму фінансової безпеки суб'єкта підприємництва. *Вісник Дніпропетровського університету. Сер. Економіка*. 2013. № 7 (3). Т. 21. С. 89–96.
18. Єрмошенко М. М., Горячева К. С. Фінансова складова економічної безпеки: держава і підприємство : монографія. Київ : Національна академія управління, 2010. 232 с.

Kuniyska-Iliash M. V. Structural and systemic provisions of financial security management of the national economy

It is proved that financial security is traditionally considered to be the leading among other components of economic security of socio-economic systems. As such assumptions are highlighted, the importance of reviewing different levels of financial security is highlighted, where the main suggestions are made regarding the structural and systemic provisions of financial security at the sectoral level. The financial security management of the industry is presented in relation to the justification of connections and means of interaction with higher and lower order systems, as well as building the internal structure and system of elements, organizing their interaction to form unique system properties and capabilities. The components of financial security management of the industry include (1) the formation of organizational and management structure (entities, facilities, etc.), (2) identification of strategic and tactical guidelines (strategies, programs, plans, monitoring), (3) implementation systems of economic incentives and support (budget, investment, credit, innovation, infrastructure, marketing, etc.), (4) information-analytical monitoring and control, (5) use of regulatory tools (methods, mechanisms, tools, means). When building a system of financial security management of the industry proved the need to use a wide and, more importantly – a sufficient set of tools, and the effectiveness of each of them may change as the dynamics of the financial security of the industry and the conditions of its provision. The general purpose of the financial security management system of the industry is to realize the financial interests of its entities, which are strategically reduced to the proper financial condition and efficiency of financial and economic activities of economic entities forming the industry, their capitalization and financial and economic potential of the industry. in the system of national economy, localization and neutralization of financial risks and threats of households, business and branch system. In fact, these characteristics largely determine the structural and systemic provisions of financial security management of sectors of the national economy.

Key words: *financial security of the industry, national economy, management, security, public policy.*